

Luka Boršić, Luka Ilić, Marina Schumann, Ivana Skuhala Karasman (ur.), *Vestigia Flaciana: 500 godina Matije Vlačića Ilirika / Vestigia Flaciana: 500 Jahre Matthias Flacius Illyricus / Vestigia Flaciana: 500 Years of Matthias Flacius Illyricus* (Zagreb – Labin: Institut za filozofiju – Grad Labin, 2025), 436 pp.

Djelo pod naslovom *Vestigia Flaciana: 500 godina Matije Vlačića Ilirika / Vestigia Flaciana: 500 Jahre Matthias Flacius Illyricus / Vestigia Flaciana: 500 Years of Matthias Flacius Illyricus* uz »Predgovor« na početku knjige napisan na hrvatskom, njemačkom i engleskom jeziku, te na koncu knjige »O autorima« i »Kazalo imena i mjesta« napisani na hrvatskom, njemačkom i engleskom jeziku, podijeljeno je na pet sekcija. Djelo su recenzirali Stipe Kutleša, Lidija Matošević i Jure Zovko, a izdali su ga Institut za filozofiju i Grad Labin 2025. godine.

U predgovoru knjige, a koji potpisuju urednici djela, nakon nekoliko uvodnih refleksija o flacijanskim studijima koji su se u zadnje vrijeme pretvorili u »u priznatu istraživačku disciplinu na sučelju teologije, filozofije i povijesnih znanosti, kojom se osobito na njemačkom govornom području bavi sve veći broj renomiranih znanstvenika« (p. 9), urednici ističu kako su u ovaj zbornik prikupili odabrane radove s dva simpozija o Vlačiću, a održani su 2023. godine, i to: Peti međunarodni znanstveni skup *Matija Vlačić Ilirik u Labinu* (13.–14. travnja) i *Internationales Symposium 'Flacius, Gnesioluthertum und Flacianismus in Ostmittel und Südosteuropa'* na Sveučilištu u Beču (23.–25. listopada). U nastavku predgovora urednici ukratko i predstavljaju svaku od sekcija te se vrlo kratko osvrću i na sadržaj pojedinih radova unutar svake sekcije. Želja je urednika da ovaj zbornik radova bude poticaj za daljnja istraživanja na području flacijanskih studija te se, na koncu, i zahvaljuju autorima priloga te organizatorima skupova u Labinu i Beču, nakladnicima i svima koji su doprinijeli da se ovaj zbornik radova objavi (usp. p. 13).

Prva sekcija nosi naslov »Poslovni i privatni odnosi« / »Geschäftliche und private Beziehungen« / »Business and Private Relations« te sadrži ukupno tri rada.

Luka Ilić autor je prvoga rada koji je napisan na hrvatskom jeziku pod naslovom »Svu brigu za familiju obično prepuštam ženi. Obiteljski život Matije Vlačića Ilirika« (pp. 24–59). U radu autor izlaže o obitelji Vlačić s ciljem kako

bi se izradio detaljan popis djece iz dvaju brakova, ukupno 18-ero djece. Autor, također, ističe kako su u prigodi 500. obljetnice Vlačićeve rođenja na hrvatski jezik prevedena njegova vlastoručna pisma – ukupno 5 – a u kojima se nalaze podatci o obiteljskom životu. U radu autor donosi prijevod tih pisama, ali i po prvi put i transkripciju latinskog izvornika.

Marina Schumann autorica je drugoga rada koji je napisan na engleskom jeziku pod naslovom »Flacius and His Printers: Strategies of Publication in Reformation Germany«, u prijevodu na hrvatski jezik »Vlačić i njegovi tiskari: Strategije izbora nakladnika u njemačkim zemljama za vrijeme reformacije« (pp. 60–78). Autorica ističe kako se na temelju Vlačićevih pisama i drugih relevantnih izvora, na primjer biografije tiskara i znanstvene literature, u radu usredotočuje na strategije koje stoje iza odabira nakladnika u njemačkim zemljama u 16. stoljeću. Nadalje, autorica ističe da se u radu fokusirala na poseban način na Vlačićev izbor tiskara nakon što je napustio Magdeburg.

Reiner Kuhn autor je trećeg rada koji je napisan na njemačkom jeziku pod naslovom »Im Sog der Herrgotts Kanzlei – Westphals Nähe zu Flacius«, u prijevodu na hrvatski jezik »U vrtlogu ‘Božje pisarnice’: Westphalova bliskost Vlačiću« (pp. 80–96). Autor se u radu bavi razdobljem nakon Schmalkaldskog rata u Magdeburgu koji je bio središte kako anti-rimsko tako i anti-adijaforističke propagande. Uz tiskare Michaela Lottera i Christiana Rödigera, tu je bilo i intelektualno vodstvo Matije Vlačića Ilirika. Autor u radu obrađuje i Joachima Westphala koji je u svojim rukopisima nastojao održati kompromis s katoličkim naukom, a zbog čega je bio radikalno kritiziran od samog Vlačića.

Druga sekcija nosi naslov »Južnoslavenske i ugarske veze« / »Südslawische und ungarische beziehungen« / »South Slavic and Hungarian Connections« te sadrži ukupno četiri rada.

Robert Kolb autor je prvoga rada koji je napisan na engleskom jeziku pod naslovom »Sebastian Krelj, Confessor of the Faith«, u prijevodu na hrvatski jezik »Sebastijan Krelj, ispovjedatelj vjere« (pp. 98–118). Autor se u radu bavi slovenskim pastorom i teologom Sebastianom Kreljem koji je živio od 1538. do 1567. godine. On je bio odani učenik Matije Vlačića i iznimno značajna osoba u širenju luteranske reforme među Slovencima. Njegova je zasluga što je, uz vlastite rasprave, preveo i neka ključna luteranska djela i katekizme.

Ljudevit Maračić autor je drugoga rada koji je napisan na hrvatskom jeziku pod naslovom »Baldo Lupetina i Matija Vlačić – uzajamne veze i utjecaji« (pp. 120–151). Autor u radu izlaže o fra Baldu Lupetini, rođaku Matije Vlačića Ilirika, koji je bio član nekadašnjeg labinskog franjevačkog samostana te je vrlo rano prihvatio luteranske poglede. Bio je jedan od najgorljivijih korifeja reformacijskih ideja u našim krajevima. Autor u radu detaljno prikazuje rodbinske veze i uzajamno idejno utjecanje između fra Balde i Matije Vlačića.

Vincenc Rajšp autor je trećega rada koji je napisan na njemačkom jeziku pod naslovom »Matthias Flacius und Adam Bohorič: Eine ungelöste Geschichte / Eine offene Frage«, u prijevodu na hrvatski jezik »Matija Vlačić i Adam Bohorič: neriješena povijest / otvoreno pitanje« (pp. 152–162). Autor u radu istražuje utjecaj i veze između Matije Vlačića Ilirika te nekoliko ključnih osoba slovenske reformacije, kao na primjer Primoža Trubara, Adama Bohriča i dr. Kada je riječ o Adamu Bohriču, on u svojim spisima ne spominje Vlačića, dok je Sebastijan Krelj uvelike propagirao Vlačićeve ideje.

Viliam Čičaj autor je četvrtoga rada koji je napisan na njemačkom jeziku pod naslovom »Werke von Matthias Flacius Illyricus im frühneuzeitlichen Königreich Ungarn«, u prijevodu na hrvatski jezik »Djela Matije Vlačića Ilirika u ranonovovjekovnoj Kraljevini Ugarskoj« (pp. 164–178). Budući da je knjižna produkcija imala iznimno važnu ulogu u širenju Lutherova nauka, autor u radu istražuje utjecaj djela Matije Vlačića na području Kraljevine Ugarske u ranom novom vijeku. Autor ističe kako Vlačićeva djela nisu bila namijenjena široj publici, nego ponajprije teolozima, propovjednicima, učiteljima i studentima te ih je stoga i označio kao religiozno-polemičke spise.

Treća sekcija nosi naslov »Žene u katalogu svjedoka istine« / »Frauen im catalogus testium veritatis« / »Women in the *Catalogus testium veritatis*« te sadrži tri rada.

Luka Boršić i Ivana Skuhala Karasman autori su prvoga rada koji je napisan na hrvatskom jeziku pod naslovom »Vlačić i proročice« (pp. 180–217). Autori se u radu usredotočuju na djelo na latinskom jeziku pod naslovom *Catalogus testium veritatis* (*Katalog svjedoka istine*) u kojem Vlačić donosi i imena nekoliko žena. Ti tekstovi, izuzev onaj o Ani Komneni, donose njihova proročanstva o padu papinstva i Rima, odnosno korumpiranog klera i govore o obnovi Crkve. Autori donose prijevod na hrvatski jezik i djelomično kritički analiziraju Vlačićev tekst. Autori zamjećuju kako Vlačić ne donosi niti jednu proročicu koja bi bila spomenuta u Bibliji, a cjelovito objašnjenje toga problema zahtijevalo bi ulazak u određena teološka pitanja, ali ono se može i pripisati i Vlačićevoj klasičnoj renesansnoj učenosti.

Luka Ilić autor je drugoga rada koji je napisan na njemačkom jeziku pod naslovom »Nachruf auf Msgr. Prof. Dr. Zoltán Rokay«, u prijevodu na hrvatski jezik »In memoriam mons. prof. dr. Zoltánu Rokayu« (pp. 218–220). Radi se o kratkom in memoriam.

Zoltán Rokay autor je trećega rada koji je napisan na njemačkom jeziku pod naslovom »Die Heilige Hildegardis von Bingen als 'Zeuge der Wahrheit' bei Matthias Flacius Illyricus«, u prijevodu na hrvatski jezik »Sveta Hildegarda iz Bingena kao 'svjedok istine' u Vlačićevu Katalogu svjedoka istine« (pp. 222–235). Autor u radu analizira Vlačićev prikaz svete Hildegarde iz Bingena, a

tekst se nalazi u *Katalogu svjedoka istine*. Prikazana je kao proročica i kritičarka crkvenih zloporaba, a Vlačić njezine vizije tumači kao potvrdu reformacije koju je započeo Martin Luther, iako se također naglašava da ona nema namjeru prekinuti odnose s Katoličkom Crkvom.

Četvrta sekcija nosi naslov »Recepcija Vlačića kod suvremenika« / »Rezeption der flaciuschriften bei den zeitgenossen« / »Reception of Flacius Among his Contemporaries« te sadrži četiri rada.

Armin Wenz autor je prvoga rada koji je napisan na njemačkom jeziku pod naslovom »Beobachtungen zur Rezeption der Hermeneutik des Flacius Illyricus in der Philologia Sacra von Salomon Glassius (1593–1656)«, u prijevodu na hrvatski jezik »Opaske o Vlačićevoj heremenutici u djelu *Philologia sacra* Salomona Glassiusa (1593. – 1656.)« (pp. 238–270). Autor u radu ističe kako se Vlačića nerijetko naziva prvim u nizu teologa i predstavnika predkantovske hermeneutike, a tu hermeneutiku karakterizira intenzivno njegovanje retorike koja je preuzeta iz antike, filološka akribičnost i dr. Autor se u radu usredotočio na izlaganje o Glassiusu koji se u svojem glavnom hermeneutičkom djelu pod naslovom *Philologia Sacra* iz 1623. godine poziva na Vlačića, preuzima od njega i dalje širi neke njegove ideje i učenja.

Daniel Gehrt autor je drugoga rada koji je napisan na engleskom jeziku pod naslovom »Followers of Flacius Forced Underground: Analysis of the Network of Men and Women Supporting Christoph Irenaeus in the Early Months of 1575«, u prijevodu na hrvatski jezik »Vlačićevi sljedbenici u ilegali: Analiza mreže muškaraca i žena koji su podržavali Christoph Irenaeusa početkom 1575. godine« (pp. 272–317). Autor u ovome radu istražuje i analizira povjerljivu bračnu korespondenciju između Christoph Irenaeusa i njegove supruge Irene iz 1575. godine. Ireneus je bio sljedbenik Vlačićeva učenja o istočnom grijehu te je zato bio prisiljen na bijeg. Autor analizira pet sačuvanih pisama, a njihov sadržaj otkriva nam sve poteškoće, kao i podršku i način na koji su Ireneus i drugi luteranski propovjednici u izgnanstvu preživljavali.

Astrid Schweighofer autor je trećega rada koji je napisan na njemačkom jeziku pod naslovom »Rezeption und Rezeptionswege 'gnesiolutherischer' Vorstellungen in Innerösterreich«, u prijevodu na hrvatski jezik »Recepcija i putevi recepcije 'gnezioluteranskih' ideja u Unutrašnjoj Austriji« (pp. 318–352). Autor se u radu usredotočio na istraživanje Nikolausa Gallusa koji je održavao redovitu prepisku s luteranskim plemićima, kao i propovjednicima i teolozima u Štajerskoj, Koruškoj i Kranjskoj. Uz to, slao im je i propovjednike i teološke spise za daljnje širenje. Autor ističe kako njegova pisma uz teološke debate donose i opis teške crkveno-političke situacije luterana u habsburškim zemljama. Uz Gallusa, autor naravno spominje i Vlačića i njegove spise, kao i Luthera kao začetnika reformacije.

Karl W. Schwarz autor je četvrtoga rada koji je napisan na njemačkom jeziku pod naslovom »Andreas Lang – ein flacianischer Prediger in Österreich«, u prijevodu na hrvatski jezik »Andreas Lang – flacijanski propovjednik u Austriji« (pp. 354–375). Autor u radu istražuje i prikazuje život i teološko djelovanje flacijanskog propovjednika koji je djelovao u Koruškoj i Donjoj Austriji, a preminuo je 1583. godine. Autor ističe njegov životni put te važnije teološke spise u kojima se nalazi duboko protivljenje bilo kakvom teološkom kompromisu te se promiče eshatološka nužnost flacijanske teologije.

Peta sekcija nosi naslov »Povijesne napomene o Vlačiću« / »Geschichtliche bemerkungen über Flacius« / »Some Historical Remarks on Flacius« te sadrži dva rada.

Tullio Vorano autor je prvoga rada koji je napisan na hrvatskom jeziku pod naslovom »Mirkovićeve nepotkrijepljene 'istine' o Flaciusu« (pp. 378–395). Autor u radu izlaže o knjizi pod naslovom *Matija Vlačić Ilirik* autora Mije Mirkovića, želeći prikazati niz nelogičnosti, kontradikcija i neutemeljenih tvrdnji kao i neistina. Autorov je zaključak kako Mirkovićeve 'istine' o Vlačiću nerijetko ničime nisu potkrijepljene te bi ova monografija više bila kao neka vrsta kulturno-povijesnog romana, a ne studiozno znanstveno djelo o Matiji Vlačiću Iliriku.

Alojz Jembrih autor je drugoga rada koji je napisan na hrvatskom jeziku pod naslovom »Recepcija prvoga teološkog djela Matije Vlačića kod Primoža Trubara i Stipana Konzula« (pp. 396–413). Autor u radu istražuje prvo tiskano djelo od Vlačića pod naslovom *De vocabulo fidei* iz 1549. godine, a koje je od u središtu interesa brojnih proučavatelja njegova opusa. Prvi koji je to djelo koristio bio je Primož Trubar te ga je 1550. godine prerađena objavio u svojem *Katekizmu* na slovenskom jeziku. Neki su istraživači ustvrdili kao bi se ovdje radilo o Trubarovom prijevodu Vlačićeva djela koje bi zatim uvrstio u svoj *Katekizam*, a s čime se, na temelju analize, autor članka ne slaže. Isto tako, autor piše i o prijevodu Trubarove propovijedi na hrvatski jezik od strane Stjepana Konzula iz 1561. i 1564. godine.

Na samom kraju knjige nalazi se »O autorima« i »Kazalo imena i mjesta«.

Zbornik radova pod naslovom *Vestigia Flaciana: 500 godina Matije Vlačića Ilirika; Vestigia Flaciana: 500 Jahre Matthias Flacius Illyricus; Vestigia Flaciana: 500 Years of Matthias Flacius Illyricus*, a koji okuplja odabrane radove s dva simpozija o Vlačiću iz 2023. godine i to Petog međunarodnog znanstvenog skupa *Matija Vlačić Ilirik u Labinu* (13.–14. travnja) i *Internationales Symposium 'Flacius, Gnesioluthertum und Flacianismus in Ostmittel und Südosteuropa'* na Sveučilištu u Beču (23.–25. listopada), predstavlja zbir uistinu vrijednih radova o Matiji Vlačiću Iliriku. Uz izvornost sadržaja radova, vrijednost je i u tome što su radovi uz hrvatski, velikom većinom objavljeni i

na njemačkom i engleskom jeziku čime se uvelike povećava dostupnost radova čitateljima koji će studirajući ove radove steći nove uvide kako u život samog Vlačića, tako i kulturno-povijesne okolnosti i ljude koji su s njime usko bili povezani rodbinskim, prijateljskim i drugim vezama. Uzimajući sve navedeno u obzir uvjereni smo da zbornik predstavlja vrijedan znanstveni doprinos odabranoj temi i svakako je vrijedan pažnje.

Ivan Macut